

Dógen a *Zenki*

ZUZANA KUBOVČÁKOVÁ

Zenki je názov textu z pera japonského zenového majstra menom Dógen, ktorý žil a tvoril v prvej polovici 13. storočia. Zenové školy sa v Japonsku objavujú práve v tomto období a táto štúdia si kladie za cieľ predstaviť myšlienky japonského zenového buddhizmu za pomoci spomínaného textu *Zenki*, jeho obrazov a ideí. *Zenki* je mimoriadne v tom, že sa jedná o text, ktorý bol prednesený pred laickým publikom, čomu odpovedá rovnako jeho forma, ako aj obsah. *Zenki* je azda aj preto relatívne krátkym textom, jeho rozsah však v ničom neuberá na kvalite rovnako zenových, ako aj buddhistických myšlienok, ktoré prezentuje. V *Zenki* sa Dógen dotýka tak zásadných tém, akými sú narodenie, život, smrť a znovuzrodenie, predostiera otázky sansáry a nirvány, karmy a prebudenia. Inými slovami, prostredníctvom *Zenki* Dógen predstavuje buddhizmus v jeho úplnosti, pričom jeho forma je zároveň stručná a pointa zrozumiteľná. Aj vďaka tomu je možné publikovanie jeho prekladu v plnej dĺžke spolu so sprievodným komentárom, v ktorom sa pokúsim o interpretáciu myšlienok, ktoré Dógen v *Zenki* uvádza.

Dógen na svitku z chrámu Hókjódži v prefektúre Fukui (Foto Shii – Wikipedia)

Brána cisárskych poslov
Čokušimon v chráme
Eiheidži, ktorý v roku 1246
založil Dógen v kraji Ečizen.
(Foto 663highland – Wikipedia)

¹ Japonskí buddhistickí mnísi sú (najmä, ale nielen) v japonsky písanej literatúre spomínaní poväčšinou pod svojim vlastným menom. Dógen býva označovaný rôzne ako Dógen Kigen, Dógen Zendži či Eihei Dógen. Všetky tieto mená sú správne a ani jedno nie je správnejšie než ostatné. Tieto mená – okrem jeho vlastného mena Dógen – sú prívlastkové, popisné. Kigen 希玄 je meno, ktoré Dógen prijal na sklonku života; Dógen Zendži 道元禪師 je Dógenovo pomenovanie časté v zenovej literatúre školy Sótó alebo v anglicky písanej literatúre, nakoľko sa jedná o honorifikum, ktoré v doslovnom preklade znamená „zenový majster Dógen“ a vyzdvihuje preto Dógena ako učiteľa a zakladajúceho majstra školy Sótó; meno Eihei Dógen 永平道元 je popisným vyjadrením jeho mena, označuje Dógena z Eihei(dži), pričom Eiheidži 永平寺 je meno kláštora, ktorý Dógen v roku 1246 založil a ktorý je dnes hlavným chrámom zenovej školy Sótó. Eihei Dógen je zároveň meno, ktorým Dógen označuje sám seba naprieč *Šóbó genzó*, v súlade s tradíciou zenových škôl nazývať majstrov podľa mena ich sídelného kláštora.

² Celý spis, rovnako ako aj esej *Zenki*, budem v tomto texte označovať ich japonským menom. Dôvod je jednoduchý: aj *Šóbó genzó*, aj *Zenki* môžu byť prekladané rôzne v závislosti od toho, či prekladateľ kladie väčší dôraz na doslovný, symbolický, prenesený či doktrínálny preklad. Mojim cieľom nie je čitateľa zmiasť ani odradiť od Dógena, ale naopak mu ho priblížiť, pokiaľ možno nekomplikovane, preto ostávam verná japonským názvom.

Text s názvom *Zenki* 全機 – ktorého predstaveniu a prekladu je venovaná táto štúdia – je esej, ktorá tvorí súčasť monumentálneho diela japonského zenového majstra menom Dógen Kigen 道元希玄¹ (1200–1253) s titulom *Šóbó genzó* 正法眼藏, v preklade *Pokladnica pravého oka dharmy*.² Dógen je spolu s majstrom menom Keizan Džókin 瑩山紹勤 (1268–1325) považovaný za najväčšieho raného mysliteľa zenovej školy Sótó 曹洞, nepochybne je prvým japonským zenovým učiteľom, ktorý okrem textov, ktoré obhajovali a propagovali vlastné myšlienkové smery, písal aj doktrínalne eseje a zenové pojednania rozoberajúce podstatu učenia meditatívnych škôl. Japonskí zenoví majstri boli vôbec veľmi produktívni autori a Dógen sám bol možno zakladateľom tejto tradície v škole Sótó, možno však bol „len“ pokračovateľom tejto tradície v rámci všeobecného dôrazu na vlastné poznanie vo všetkých školách japonského buddhizmu. Výsledkom jeho práce je v prvom rade *Šóbó genzó*, Dógenovo celožitvotné dielo obsahujúce desiatky zväzkov³ napísaných kombináciou čínštiny a japončiny.⁴ *Šóbó genzó* je teda doslova pokladnicou textov a esejí, ktoré sa venujú tak rozmanitým témam,

akými sú napríklad učenie čínskych patriarchov, zenová mníšska prax, myšlienky a princípy zenového buddhizmu, každodenný chod kláštora a dodržiavanie chrámových pravidiel, jednotlivé role a mníšske zodpovednosti v kláštore, zenové kóany a mnoho ďalších. Niektoré texty sú preto vo svojej podstate, vychádzajúc z témy každej eseje, poetické či symbolické, iné sú viac popisné a praktické. Väčšina textov v *Šóbó genzó* boli pôvodne prednášky a poučenia, ktoré Dógen adresoval svojej mníšskej komunite pri pravidelných kázaniach predstaveného, tzv. *dówa* 道話 alebo *šindó* 陞堂. Iné kapitoly zahrnuté v *Šóbó genzó* Dógen prednášal nie pred mníchmi, ale pred laickou verejnosťou, prípadne pred poslucháčmi z radov samurajov, vojenskej šľachty.

Zenki 全機 bolo jedno z kázaní, ktoré Dógen predniesol pred komunitou laických nasledovateľov. Dógen prispôbil reč svojmu publiku a *Zenki* tak obsahuje minimum buddhistických termínov či odkazov na spisy zenových patriarchov, ktoré sú v ostatných textoch *Šóbó genzó* bežnejšie. Obsah – a teda aj zámer – Dógenovho kázania vieme tiež odvodiť zo samotného textu *Zenki*, ktorý je krátky a priamočiary.

³ Je dochovaných viacero verzií *Šóbó genzó*, najkratšia má 12 zväzkov (kapitol) a najobsiahlejšia 96, pričom najrozšírenejšia je verzia so 75, respektíve so 60 kapitolami. Existuje dokonca predpoklad, že finálna verzia *Šóbó genzó* mala obsahovať 100 zväzkov. Tieto nejasnosti ohľadom celkového počtu kapitol *Šóbó genzó* sú nežiadúcim vedľajším účinkom editačného procesu celej monografie. Dógen je autorom všetkých textov v *Šóbó genzó*, zomrel však skôr, než stihol dokončiť kontrolu svojich esejí, ktoré väčšinou editoval Edžó 懷奘 (1198–1280), jeho hlavný žiak a nasledovník. Vo výsledku sa preto docho-

valo niekoľko verzií *Šóbó genzó*, ktorých rozsah sa líši v závislosti od toho, ktoré Dógenove texty boli či neboli zahrnuté do tej či onej edície. Viac k tomu viď Heine 2006 alebo Heine – Wright 2010.

⁴ Na miestach, kde Dógen cituje čínskych patriarchov alebo iné buddhistické texty či sútry, používa čínštinu, jazyk vzdelančov a literátov. Naopak časti Dógenových esejí, ktoré slúžia na jeho vlastné komentovanie alebo vysvetľovanie myšlienok chanových majstrov či zenového učenia, sú napísané v dobovej japončine.

Eiheidži je postavený v horách, preto je celý chrámový komplex zasadený do svahu. (Foto autorka)

Zenki nie je rozsiahlym ani sofistikovaným poučením o zenovom buddhizme, je naopak stručným, avšak výstižným textom, ktorý presne pomenováva podstatu jednak zenového, ale aj Budhovho učenia. Avšak ešte predtým, než sa zamriame na *Zenki* samotné, je dôležité predstaviť Dógena, rovnako ako zenové školy a buddhizmus obdobia, v ktorom Dógen žil a pôsobil.

Buddhizmus Dógenovej doby

Majster Dógen patrí medzi najvýznamnejších japonských buddhistických mníchov a učiteľov stredovekého obdobia. Spolu so svojimi súčasníkmi, mníchmi akými boli napríklad Eisai 栄西, Hónen 法然, Šinran 親鸞, Ippen 一遍 a Ničiren 日蓮, patrí do skupiny tzv. reformátorov japonského buddhizmu v období Kamakura (1185–1333). Títo mnísi reformovali (a reformovali) buddhizmus starších škôl etablovaných v hlavnom meste – najmä buddhizmus škôl Šingon 真言 a Tendai 天台 – a na ich myšlienkovom základe vybudovali vlastné školy, s pomocou ktorých napomohli šíreniu buddhizmu medzi širšie vrstvy obyvateľstva. Eisai a Dógen sa zapísali do dejín ako zakladatelia zenových škôl zdôrazňujúcich meditačnú prax, menovite škôl Rinzai 臨濟 (založil Eisai) a Sótó (založil Dógen). Eisai aj Dógen boli pôvodne mníchmi školy Tendai, ktorej učenie bolo eklektické a inovatívne, vychádzalo z rozličného doktrinálneho pozadia a bolo kombináciou viacerých prístupov a metód. Dá sa povedať, že práve táto myšlienková rôznorodosť zakorenená v podstate tradície školy Tendai umožnila obom mníchom, aby sa odtrhli od tejto školy, svojej takpovediac *alma mater*,

a aby na jej základe formulovali vlastnú podobu buddhistického učenia, ktorá podľa nich mala viesť k pochopeniu podstaty buddhizmu.

Spomínaní majstri sú označovaní za reformátorov práve z toho dôvodu, že reinterpretovali staršie a komplikovanejšie myšlienky buddhizmu tak, aby ho zbavili jeho filozofických a doktrinálnych vrstiev, aby ho reformovali tak, ako to vyžadovali aktuálne potreby kamakurského človeka. Základnou charakteristikou kamakurského buddhizmu sú preto jednoduchosť, zrozumiteľnosť a prístupnosť. Všetky školy, ktoré vznikajú v tomto období, sa vyznačujú jasnosťou a nekomplikovanosťou učenia aj praxe: sú priamočiare a čitateľné, prístupné pre bohatých aj chudobných, zrozumiteľné a praktikovateľné rovnako pre vzdelanú aristokraciu obývajúcu kjótske paláce, ako aj pre jednoduchých a negramotných vidiečanov. Inak tomu nebolo ani v prípade zenových škôl, ktorých učenie si teraz priblížime.

Učenie zenu

Japonské slovo *zen* 禅 je odvodené od sanskritského slova *dhjána*, ktoré prekladáme ako meditácia, rozjímanie, koncentrácia a pohrúženie mysle. Čínski mnísi a vzdelanci, ktorí sa stretli s meditačnou tradíciou Indie, sa pri preberaní lokálnej kultúry rozhodli pre doslovný prepis pôvodného sanskritského slova *dhjána* do čínštiny, ktoré bolo preto transliterované ako *channa* a prepísané znakmi 禪那. Na označenie samotnej meditácie a rozjímania čínski učenci následne zvolili použitie prvého z danej kombinácie znakov, ktorý čítali ako *chan*, v japončine

Brána Sakamon, ktorá je druhou vstupnou bránou do chrámu Eiheidži, hneď za hlavnou bránou Sanmon. (Foto Z3144228 – Wikipedia)

⁵ Toto platí doslova, aj keď v prvom prípade šlo o môj štýlistický obrat. V meditačných sieňach (*zendō 禅堂*) zenových kláštorov sú mnísi počas meditácie usadení na vyvýšenom stupienku (*tan 壇*), ktorý sa nachádza po okrajoch a v strede miestnosti a je vizuálne a priestorovo oddelený od zvyšku siene, čím nepriamo zdôrazňuje význam aktivity, ktorá tu má prebiehať.

⁶ Táto myšlienka je napríklad obsahom kapitol v *Šóbó genzō* nazvaných „Nepretržitý výcvik“ (*Gjōdži 行持*).

⁷ Chrám Eiheidži, ktorý Dógen založil ako prvý zenových chrám školy Sótó v provincii Ečizen, bol vybudovaný podľa vzoru chanových chrámov dynastie Song (960–1279). Tieto sa vyznačovali tým, že chrámový komplex tvorilo dohromady pôvodne sedem chrámových budov (*šičidō garan 七堂伽藍*), ktorých architektonická dispozícia napodobňovala ľudské telo. Cieľom bolo podporiť myšlienku, že chrámové budovy tvoria vonkajšie prostredie, formu či obal pre sídlo mysle a ducha, ktoré mali byť rozvíjané v priestore tohto tela, celého chrámového komplexu. Viac k tomu viď Bielefeldt 1990 alebo Young – Young – Yew 2003.

zen. Samotné slovo zen preto znamená meditácia. Nič viac, nič menej. Japonské zenové a čínske chanové školy sú jednoducho meditačné školy.

Zenové školy sa naprieč dejinami popisujú ako tradície, ktoré vychádzajú z učenia samotného historického Buddha Šákjamuniho a ktoré predávajú jeho odkaz v nepretržitej línii učiteľov, majstrov a patriarchov zenu počínajúc historickým Buddhom – ktorý je ako zakladateľ a učiteľ buddhizmu považovaný zároveň za legitímneho zakladateľa zenovej tradície – a končiac ktorýmkoľvek učiteľom právoplatne ordinovaným v danej línii svojich predchodcov. Buddha Šákjamuni bol v očiach zenových majstrov a patriarchov dôkazom toho, že meditácia je autentická cesta k nirváne nielen pre vyvolených, ale že je to skutočne zaručený spôsob, pomocou ktorého môžu všetky bytosti dospieť k poznaniu skutočnosti. Zen bol akoby vrcholom mahájánového smeru v buddhizme, ktorý sa začal formovať približne na prelome letopočtu a ktorý hlásal otvorenosť a možnosť prebudenia pre všetky bytosti. Mahájánový buddhizmus stál v kontraste so staršími tzv. théravadovými školami a obhajoval názor, že cesta k prebudeniu je prístupná nielen pre mníchov, nielen pre tých, ktorí sa rozhodli svoj život zasvätiť aktívnemu štúdiu a praxi Buddhovho učenia, ale že jej konečný cieľ – nirvána – je otvorený pre všetky bytosti vrátane nepraktikujúcich či neordi-

novaných, laikov, žien, bohatých aj chudobných, šľachticov či zločincov. Zenové školy tvrdili, že na uskutočnenie konečného cieľa buddhizmu, na dosiahnutie nirvány, netreba nič iné, len nasledovať príklad historického Buddha, posadiť sa do meditácie a sústrediť svoju myseľ. Išlo o starý a osvedčený spôsob, išlo o metódu, ktorú zenoví mnísi oprášili od storočí zabudnutia a vyzdvihli na piedestál meditačných siení.⁵ Zenové školy tak kladú dôraz na *zazen 座禅*, meditáciu v sede, pričom mnísi v skutočnosti kombinovali hodiny strávené v tzv. lotosovom sede s prekříženými nohami s pomalou meditáciou v chôdzi – *kinhin 近歩*.

Dógen nielenže prijal tieto myšlienky za vlastné, ale navyiac presadzoval názor, že ktorákoľvek aktivita, akýkoľvek prejav človeka je odrazom (stavu) jeho mysle.⁶ Pre tento účel napríklad od základov zmenil kláštornú hierarchiu, keď tvrdil, že nie študujúci mnísi *gakurjo 学侶* sú najdôležitejšie postavy v štruktúre kláštora – ako to bolo zafinované v etablovaných kláštoroch škôl Tendai a Šingon –, ale každý jeden člen je v danej sociálnej sieti dôležitý a rola každého jedného je zásadná pre to, aby chrám fungoval ako jeden celok, doslova ako jedno telo.⁷ Dógen reorganizoval dovedy zaužívanú hierarchiu, vychádzajúc pritom z názoru, že ktorákoľvek z daných rolí bola pre kláštor rovnako dôležitá a prínosná, že medzi nimi nebol formálny rozdiel. Dôraz bol však

v kláštore Eiheidži za každých okolností kladený na meditačnú prax všetkých mníchov a na stav mysle, s ktorým svoje pridelené role vykonávali.⁸ Aby sme sa však od praktických súčastí života v zenových kláštoroch presunuli k tým doktrínovým, ďalšia časť bude venovaná spomínanému textu *Zenki*.

Zenki: predstavenie textu

Zenki je pomerne krátky text, zaradený ako 22. kapitola spisu *Šóbó genzó*, ktorý Dógen predniesol koncom roka 1242 v hlavnom meste. Vieme to s určitou povedať na základe tiráže na konci eseje, v ktorej sa píše, že Dógen mal kázanie *Zenki* pred zhromaždením v sídle pána Hatana v blízkosti chrámu Rokuharamicudži 六波羅蜜寺 v Kjóte 17. dňa 12. lunárneho mesiaca v roku 1242.⁹ Na základe tohto krátkeho popisu usudzujeme, že Dógen prijal pozvanie pána Hatana Jošišigeho 波多野義重, vysoko postaveného samuraja v službách kamakurského šógunátu, aby ho navštívil v jeho kjótskom sídle a aby pri tejto príležitosti predniesol kázanie. Je pravdepodobné, že Dógenovo obecenstvo v ten deň pozostávalo prevažne z laikov, azda priateľov či známych pána Hatana, ktorí boli o zenovom učení – v porovnaní s Dógenovými mníchmi, pred ktorými bol zvyknutý prednášať – oboznámení len čiastočne.¹⁰ Dógen pobudol v Kjóte až do jari nasledujúceho roku, kedy taktiež v paláci pána Hatana predniesol ešte jedno kázanie¹¹ a v lete

sa vydal smerom na sever do kraja Ečizen 越前, kde vybudoval chrám Eiheidži. Oblasť Ečizen bola v tej dobe v správe Hatana Jošišigeho¹² a Tanahaši Kazuaki predpokladá, že práve prostredníctvom *Zenki* sa Dógenovi podarilo zabezpečiť sebe a svojej komunite zásadnú finančnú podporu od pána Hatana, ktorý obdaroval Dógena pozemkami v kraji Ečizen.¹³ Podpora Dógenovej komunity bol krok, ktorým sa Hatano Jošišige stal hlavným patrónom začínajúcej školy Sótó. Pre Dógena to zároveň znamenalo zásadný zvrät v jeho pôsobení: dar pána Hatana mu umožnil vybudovanie vlastného chrámu a následnú nezávislosť. Vďaka tomuto patronátu mohol Dógen plne rozvinúť svoju rolu zenového majstra a mohol sa venovať samotnému učeniu, písaniu a zenovej praxi.

V rámci spisu *Šóbó genzó* je *Zenki* príkladným textom z toho dôvodu, že predstavuje zenové učenie takpovediac v jeho najčistejšej, destilovanej forme. Ako bolo spomenuté vyššie, celé *Šóbó genzó* obsahuje desiatky kapitol a niektoré sú, podobne ako *Zenki*, venované samotnému učeniu, iné sa zaoberajú podrobnosťami zenového výcviku, kláštornou morálkou alebo každodenným životom a úkonmi v kláštore. *Zenki* je originálne v tom, že je zamerané na výklad zenového učenia, zároveň je však stručné, priame a dôkladné. Dógen v ňom akoby nestráca čas. *Zenki* nie je obsiahly text, neobťažuje sa učebnicovým vysvetľovaním princípov budhizmu či súvislostí, hovorí len o podstate učenia

⁸ Maraldo – Kasulis – Heisig (eds.) 2011; Heine – Wright 2010; Suzuki 2011.

⁹ Kawamura 1995, s. 261.

¹⁰ Tanahashi 2013, s. lxxiii.

¹¹ Esej „Myseľ starého buddhu“ (*Kobucusin* 古佛心), ktorá je zaradená ako 9. text *Šóbó genzó*.

¹² Waddell – Abe 1972, s. 71.

¹³ Tanahashi 2013, s. lxxiii.

a ide rovno *in medias res*. *Zenki* je všeobecne natoľko populárnym textom, že aj v rámci *Šóbó genzó* je jedným z mála, ktoré si mnohí prekladatelia volia za reprezentatívnu stať Dógenovej tvorby, aj keď prekladajú len vybrané kapitoly.¹⁴

Nižšie uvedený text je úplným prekladom Dógenovho *Zenki*, s rozdelením na odstavce podľa originálu.

Zenki: Všetko dianie (preklad textu)¹⁵

Úplne preniknúť do podstaty Veľkej cesty budhov je oslobodenie, je prebudenie. Toto oslobodenie znamená, že život sám oslobodzuje život a smrť sama oslobodzuje smrť. Z toho dôvodu existuje opustenie života a smrti a vstúpenie do života a do smrti. Obe sú úplným preniknutím do Veľkej cesty. Existuje odvrátenie sa od života a od smrti a ponorenie sa do života a do smrti. Obe sú úplným preniknutím do Veľkej cesty. Prebudenie je život, život je prebudenie. V čase takého prebudenia neexistuje nič v živote, čo nie je zároveň plne prebudené, ani nič v smrti, čo nie je zároveň plne prebudené.

Toto dianie plne uskutočňuje život a plne uskutočňuje smrť. V momente uskutočnenia tohto diania sa nedeje nič veľké, ani malé. Nerozprestiera sa to ani po celom svete, ani po jeho okrajoch. Nie je to ani ďaleko, ani blízko. Tento život je v tomto dianí, toto dianie je v tomto živote.

Život nie je ani v budúcnosti, ani v minulosti. Život sa ani neobjavuje, ani neuskutočňuje. A predsa, život sa plne prejavuje vo všetkom dianí a smrť sa plne prejavuje vo všetkom dianí. Mali by ste vedieť, že v nespočetných aspektoch ľudského Ja existuje život a existuje smrť.

Mali by ste v tichu zväziť, či tento život a všetky veci, ktoré sa rodia spoločne s týmto životom sú jeho súčasťou alebo nie. Ani jedna chvíľa, ani jeden objekt nie je oddelený od života; ani jedna vec, ani jedna myšlienka nie je oddelená od života.

Život je, napríklad, ako keď sa plavíme loďou. V tejto lodi zdvíhame plachty a držíme kormidlo. Aj keď hovoríme, že kormidlujeme a vedieme loď, loď vezie nás a mimo lode neexistujeme. Plavíme sa na lodi a sme to my, kto robíme túto loď loďou. Tento moment je treba riadne preskúmať. V tento moment neexistuje nič okrem sveta lode. Nebo, voda, breh – tie všetky tvoria okolnosti lode, avšak sú iné než okolnosti, ktoré netvoria loď. Z tohto dôvodu, život rodí mňa a ja utváram Ja svojho života. Pokým sme na lodi, naše celé Ja – naše

mysle, naše telá a všetko, čo nás definuje a utvára – sa spoločne stávajú dianím lode. Celá nekonečná zem a celý priestor vzduchu sa spoločne stávajú dianím lode. Život som ja, ja som život, je to tak.

Ctihodný učiteľ Keqin, zenový majster Yuanwu, povedal: „Život je prejavom všetkého diania, smrť je prejavom všetkého diania.“

Tento výrok je treba objasniť a preskúmať. Preskúmať znamená zamerať sa na princíp *život je prejavom všetkého diania*¹⁶: bez ohľadu na jeho začiatok alebo koniec, aj keď obsiahne celú nekonečnú zem aj celý priestor vzduchu, nielen že neprekáža životu ako prejavu všetkého diania, ale neprekáža ani smrti ako prejavu všetkého diania. Keď je smrť prejavom všetkého diania, aj keď obsiahne celú nekonečnú zem a celý priestor vzduchu, nielen že neprekáža smrti ako prejavu všetkého diania, ale neprekáža ani životu ako prejavu všetkého diania. Z tohto dôvodu, život neprekáža smrti a smrť neprekáža životu. Celá nekonečná zem a celý priestor vzduchu sú spoločne aj v živote, aj v smrti. A predsa ani jedna vrstva nekonečnej zeme a ani jedna vrstva priestoru vzduchu nie sú ani všetkým dianím života, ani všetkým dianím smrti. Nie sú jedným, ale nie sú ani odlišným, nie sú odlišným, ale nie sú ani rovnakým, nie sú rovnakým, ale nie sú ani mnohým. A preto, aj v živote sa prejavujú rôzne aspekty všetkého diania, aj v smrti sa prejavujú rôzne aspekty všetkého diania. Ani v živote, ani v smrti sa neprejavuje všetko dianie. V prejave všetkého diania je život, je smrť. Z tohto dôvodu by všetko dianie života a smrti malo byť tak prirodzené, ako keď si statný muž precvičuje svaly alebo ako keď sa v noci načahujeme za vankúšom. V tomto je nekonečno kúzelného svetla, v tomto tkvie prebudenie. Keďže v prebudení je zakorenené všetko dianie, v okamihu prebudenia je jasné, že pred momentom prebudenia neexistovalo prebudenie. Skôr je to tak, že pred prebudením sa prejavovalo všetko dianie. Aj keď sa všetko dianie prejavovalo v minulosti, nebráni to prejavovaniu všetkého diania v prítomnosti. A preto, pochopenie, že veci sú takto, môže priniesť rýchle prebudenie.

Šóbó genzó, Zenki, kapitola 22

Prednesené pred dharmovou komunitou v 3. roku éry Nindži, roku staršieho vodného tigra, 17. dňa 12. lunárneho mesiaca, pri chráme Rokuhara v provincii Jamaširo, v sídle bývalého guvernéra provincie Izumo.

¹⁴ Vid' napríklad Cleary 1986, s. 43–46; Waddell – Abe 1972, s. 70–77; Yūhō 1986, s. 29–301.

¹⁵ Kawamura 1995, s. 259–261.

¹⁶ Slová v kurzívach odkazujú na celú stať pôvodného výroku čínskeho majstra Yuanwua, ku ktorej sa Dógen vracia a ktorú reflektuje. Nie sú to Dógenove vlastné slová, ktorými by ilustroval zenové učenie, je to jeho forma citovania a odvolávania sa na slová čínskeho majstra.

Prepísal Edžó, vo 4. roku rovnakej éry, roku mladšieho vodného zajaca, 19. dňa 1. lunárneho mesiaca.

Zenki: komentár

V úvode moderného vydania *Šóbó genzó* sa píše, že *Zenki* spoločne s kapitolou s názvom *Šódži* 生死 – v preklade „Život a smrť“ – približuje Dógenov pohľad na život a na smrť, ktoré sa dotýkajú všetkých bytostí bez rozdielu.¹⁷ Tieto dva texty, *Zenki* a *Šódži*, sú jedinými dvoma kapitolami v celom *Šóbó genzó*, ktoré konkrétne predstavujú Dógenov pohľad na narodenie, život, smrť a znovuzrodenie, na nekončený kolobeh celej sansárickej existencie.¹⁸ Thomas Cleary označuje *Zenki* za text, ktorý „vhodne reprezentuje zenovú buddhistickú filozofiu“,¹⁹ a pre dvojicu Norman Waddell a Masao Abe je téma života a smrti „esenciou Dógenovej tvorby“.²⁰ Doslova píše: „O celej jeho tvorbe môžeme povedať, že vychádza z jeho záujmu o otázku života a smrti, pretože pre Dógena, rovnako ako pre všetkých buddhistov, sú život a smrť základným existenciálnym problémom.“²¹

Život a smrť sú v Dógenovom podaní dve polarities predstavujúce ultimátnu dvojicu protikladov, ktorá podľa Clearyho odkazuje na navzájom závislé a prelínajúce sa aspekty podstaty a prázdnoty.²² Dógen mohol taktiež zvoliť kombináciu čierna a biela, deň a noc, svetlo a tma – vlastne nezáleží na tom, pre ktorú dvojicu sa rozhodol, pretože všetky dvojice by v konečnom dôsledku predstavovali len symboly, pomocou ktorých Dógen popisuje neustálu interakciu medzi polaritami – medzi podstatou a prázdnotou – ktoré sa navzájom dopĺňajú a neustále pretekajú jedna do druhej, ktoré sa konštantne vyčerpávajú, len aby sa následne znova naplnili. Dógen volí dvojicu život a smrť pretože je najsilnejšia, je najpôsobivejšia, pretože ju každý dôverne pozná a zažíva doslova na vlastnej koži. Dvojica život a smrť ohraničuje prítomnú existenciu aktuálneho znovuzrodenia v kolobehu sansáry, čím zároveň definuje ľudský život tak, ako ho vie obsiahnuť a pochopiť každý jeho poslucháč. Vďaka príkladu dvojice život a smrť, ktorý je pre každého hmatateľný, je preto možné pochopiť aj ostatné myšlienky a symboly buddhizmu, ktoré Dógen spomína.

Ľudské bytosti síce prechádzajú kolobehom neustáleho znovuzrodzovania v kruhu sansáry, z ktorého ale majú možnosť precitnutia. Odvolávanie sa na protiklady sansáry a nirvány však môže v praktikujúcich vyvolať beznádej voči

udalostiam tohto života, tejto existencie, a idealizáciu blaženosti nirvány a znovuzrodenia, ktoré sú zamerané na niečo vzdialené, na niečo v budúcnosti. Dógen naopak prostredníctvom *Zenki* upozorňuje, že „prítomný život je jediný život; je absolútny, bez akéhokoľvek predtým alebo potom. Terajšia smrť je jediná smrť; je absolútna, bez budúcnosti či minulosti. Je to nekonečný život a nekonečná smrť, ktoré sú obsiahnuté v tomto a každom momente, ale ktoré si navzájom neprekážajú.“²³ Dógen prostredníctvom *Zenki* učí, že z kolobehu znovuzrodzovania existuje možnosť vymanenia či oslobodenia, ktorá závisí práve od ľudského konania a od uvedomenia si dôsledkov tohto konania. Prebudenie, ako ho Dógen vníma a v tomto texte predostiera, je záležitosť uvedomenia si každého diania medzi napätím dobra a zla, medzi protikladmi radosti a smútku, alebo všeobecne medzi pnutím života a smrti, najmä je to však o uvedomení si následkov, ktoré každodenné ľudské činy majú na znovuzrodenie v ďalšej existencii v závislosti od minulých krokov a rozhodnutí.

Samotné slovo *zenki* 全機 znamená „všetko dianie“, stále prebiehajúca aktivita alebo neustále pokračujúca činnosť. Pred Dógenom bolo spojenie *zenki* použité v zbierke *Zápisy z modrého útesu* (*Hekiganroku* 碧巖録) a Dógen toto spojenie používa vo význame „všetko dianie života“, „fungovanie vecí“.²⁴ Samotný znak *ki* 機 v tejto kombinácii označuje základ vecí, okolnosti, ktoré sú potenciálne obsiahnuté vo výsledku, sú to možnosti, ktoré sa pretavia v dianie. *Ki* je momentum, ktoré má potenciál vyvstať ako určitý individuálny výsledok, je to pravdepodobnosť obsiahnutá v každej udalosti a každom diani; možnosť, ktorá sa odohráva v liminálnom časopriestore, než sa realizuje vo forme výsledku.²⁵ *Ki* je šanca, otvorená príležitosť, ktorá sa kryštalizuje pod vplyvom aktuálnych okolností a konkrétneho rozhodnutia jednotlivca, je to stotina každej sekundy, počas ktorej majú všetky bytosti možnosť rozhodovať sa pre svoje nasledujúce kroky a tým aj meniť svoju aktuálnu karmu. *Ki* je náznak výsledku definovaný okolnosťami, pričom výsledok tejto možnosti je – ako Dógen prízvukuje – v rukách ľudí samotných. V súvislosti so zenovou praxou Dógenových žiakov alebo poslucháčov v paláci pána Hatana označuje *ki* spektrum možných schopností poslucháčov, ktoré sa prejaví vo forme konkrétnej karmy pôsobením ich vnímania a prijímania Buddhovho učenia.²⁶

¹⁷ Kawamura 1995, s. 259.

¹⁸ Waddell – Abe 2002, s. 105.

¹⁹ Cleary 1986, s. 44.

²⁰ Waddell – Abe 1972, s. 70.

²¹ Ibid.

²² Cleary 1986, s. 44.

²³ Waddell – Abe 1972, s. 73.

²⁴ Nakamura 1975, s. 843.

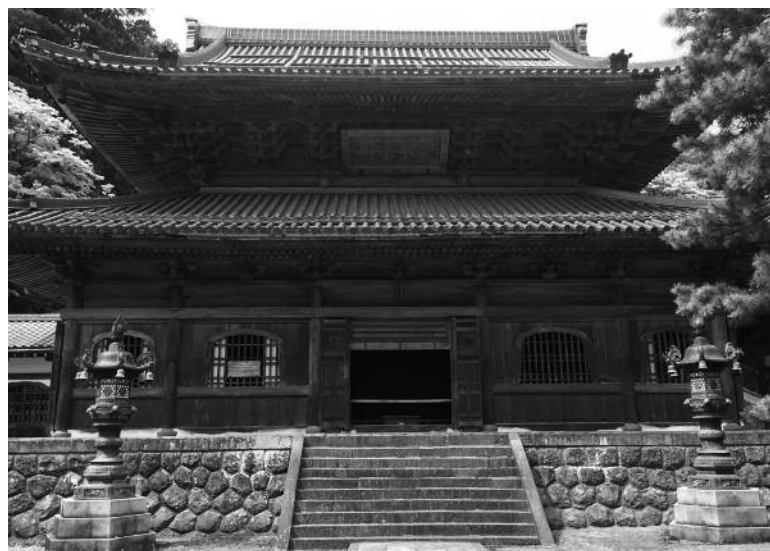
²⁵ Ibid., s. 213.

²⁶ Ibid.

↑ Strechy chrámu Eiheidži postaveného na horskom úbočí. (Foto autorka)

→ Sieň učenia (*hattó* 法堂), v ktorej sa mnísi zhromažďujú k predčítaniu modlitieb a sútier. (Foto autorka)

Pod *zenki* – všetkým *dianím* – rozumieme všetku aktivitu (čestina by vhodne povedala veškerú), rozumieme tým každú činnosť, každý jeden krok akéhokoľvek samostatného (pre)javu jednotlivcov, ktorý sa však odráža v celom vesmíre, v celej ostatnej aktivite všetkého diania, ktoré človeka vo svete obklopuje. *Zenki* – všetko *dianie* – je tiež možno vyložiť spojením *džin'u issai* 盡有一切, ktoré znamená, že celé bytie je obsiahnuté vo všetkom, že vesmír je odrazom každej jednotlivosti.²⁷ V súlade s tým je život a smrť – začiatok a koniec, ráno a večer, teplé a chladné – najvyšším vyjadrením všetkého neustále prebiehajúceho *diania* v celom vesmíre, pričom rovnako život, tak aj smrť majú identickú váhu. Jedno nie je viac ako druhé, život je plne rovnocenný smrti, smrť je plne rovnocenná životu. Začiatok je plne rovnocenný koncu, deň je plne rovnocenný noci, mužské je plne rovnocenné ženskému, svetlo je plne rovnocenné tme, víťazstvo je plne rovnocenné prehre. Ak si mám opäť vypožičať slová dvojice Waddell a Abe, pre nich sú „život a smrť dvoma absolútne dynamickými silami vesmíru a ich *zenki* je úplným uvedením a prejavom buddhistickej dharmy alebo buddhovskej podstaty“.²⁸ Nakoľko život aj smrť sú pre Dógena identické, *Zenki* učí, že plným uskutočňovaním jedného sa naplní druhé. Plné prežívanie života je zároveň úplným uskutočňovaním smrti a obe sú rovnakou cestou k oslobodeniu. Rovnako ako v živote nie je možné ujsť pred smrťou, tak nie je možné ujsť ani pred karmou, ktorú zároveň tvoríme každým krokom, každým slovom a každou myšlienkou. Len úplným ponorením sa do života aj do smrti je možné úplné oslobodenie od života

a od smrti, ako Dógen pripomína vznešeným jazykom prebudeného zenového majstra.

V súlade s tradíciou zenu používa Dógen aj v tomto texte analógiu, aby neostával len pri popisoch, ale aby svojmu poslucháčovi priblížil hlavnú myšlienku *Zenki* čo najvernejšie. V *Zenki* je život a jeho plynutie prirovnané k plávajúcej lodi a jej okoliu: to, čo sa deje na lodi, sa deje aj v živote. Ako sa loď plaví po rieke, tak aj každý človek splavuje riekou svojho vlastného života a vlastne nemôžeme inak, len sa do toho úplne ponoriť; úplne sa ponoriť do života a zároveň sa úplne ponoriť do smrti, pretože medzi nimi niet rozdielu. Táto analógia je jasná, priamočiara a jednoduchá zároveň, rovnako ako hlavná myšlienka celého *Zenki*. *Zenki* obsahuje všetko to, čo aj ostatné, obsiahlejšie kapitoly v *Šóbó genzó* približujúce zen obsirnejším alebo konkrétnejším spôsobom, avšak bez komplikovanosti či zdĺhavých vysvetlení týkajúcich sa buddhistického učenia. *Zenki* má byť len o všetkom diani a akejkolvek aktivite života a smrti, ako je život sám.

Záver

Cieľom tejto štúdie bol preklad a predstavenie textu *Zenki* z pera stredovekého japonského zenového mnícha Dógena, učiteľa a mysliteľa zenovej školy Sótó. Ako bolo spomínané vyššie, Dógen predniesol *Zenki* pred komunitou laikov v sídle svojho neskoršieho patróna, pána Hatana Jošišigeho. Tieto okolnosti vzniku *Zenki* sa mohli podpísať na skutočnosti, že sa jedná o relatívne krátky a jednoduchý text, ktorý sa však veľmi presne a jednoznačne zameriava na podstatu buddhistického učenia, na otázky života

²⁷ Kawamura 1995, s. 259.

²⁸ Waddell – Abe 1972, s. 71.

a smrti, narodenia, karmy a znovuzrodenia. *Zenki* je priame a presné – jeho krátky formát umožnil Dógenovi, aby bol konkrétny a dôrazný, čo on náležite využil. V *Zenki* Dógen jednoducho analógiou života a lode poskytuje svojim laickým poslucháčom možnosť lepšie, hmatateľnejšie si predstaviť témy buddhistického učenia. *Zenki* však tiež predkladá otázku ľudských rozhodnutí, ako aj krokov plynúcich z týchto rozhodnutí a ich dôsledkov. Dógen prostredníctvom *Zenki* apeluje na momentum každej aktivity a každého rozhodnutia, počas ktorého existuje možnosť meniť karmu a zároveň preto aj aktuálnu a budúcu existenciu v kolebehu sansáry.

Dógen využil svoju príležitosť a pred spoločenstvom kjótskej vojenskej šľachty predniesol reč o živote a smrti bez zbytočného dôrazu na buddhistickú textovú tradíciu, ale naopak veľmi ilustratívne v duchu toho, čo bolo jeho poslucháčom zrozumiteľné. *Zenki* môže pôsobiť intelektuálne a doktrinálne nenáročne, v skutočnosti je ale venované základným buddhistickým konceptom, ktoré sú zároveň identické s podstatou zenového učenia.

Použitá literatúra

- Bielefeldt, Carl:** *Dogen's Manuals of Zen Meditation*. Berkeley, University of California Press, 1990.
- Cleary, Thomas:** *Shōbō genzō. Zen essays by Dōgen*. Honolulu, University of Hawai'i Press, 1986.
- Heine, Steven:** *Did Dogen go to China? What He Wrote and When He Wrote It*. Oxford, Oxford University Press, 2006.
- Heine, Steven – Wright, Dale:** *Zen Masters*. Oxford, Oxford University Press, 2010.
- Kawamura, Kōdō** (ed.) 河村香道: *Dōgen zenji zenshū* 道元禪師全集 [Súborné spisy zenového majstra Dógena]. Tōkyō, Shunjūsha, 1995.
- Maraldo, John C. – Kasulis, Thomas P. – Heisig, James W.** (eds.): *Japanese Philosophy. A Sourcebook*. Honolulu, University of Hawai'i Press, 2011.
- Nakamura, Hajime** (ed.) 中村元: *Bukkyōgo daijiten* 佛教語大辞典 [Veľký slovník buddhistických termínov]. Tōkyō, Tōkyō shoko, 1975.
- Suzuki, Shunryū:** *Zen Mind, Beginner's Mind. Informal Talks on Zen Meditation and Practice*. Boulder, Shambhala, 2011.
- Tanahashi, Kazuaki:** *Treasury of the True Dharma Eye. Zen Master Dogen's Shobogenzo*. Boulder, Shambhala, 2013.
- Waddell, Norman – Abe, Masao** (trans.): Dōgen's Shōbōgenzō *Zenki* 'Total Dynamic Working'. *The Eastern Buddhist* VI/1 (1972), s. 70–77.
- Waddell, Norman – Abe, Masao:** *The Heart of Dogen's Shobogenzo*. New York, State University of New York Press, 2002.
- Yūhō, Yokoi:** *The Shobo-genzo*. Tōkyō, Sankibo Buddhist Bookstore, 1986.

Young, Michiko – Young, David – Yew, Tan Hong: *Introduction to Japanese Architecture*. Hong Kong, Periplus Editions, 2003.

A b s t r a c t

Dōgen: Zenki

The present study introduces Dōgen (1200–1253), the Japanese Zen master of the Kamakura period, the teaching of the Sōtō Zen school and a text named *Zenki*, which is a part of Dōgen's monumental work entitled *Shōbō genzō, Treasury of the True Dharma Eye*. Zen schools, which grew in popularity in the Kamakura period, also appealed to their followers due to an understandable interpretation of Buddha's teaching and the simplicity of its practice. The present paper attempts to introduce the basic concepts of the Sōtō Zen school, as well as the simplicity, directness and thoroughness which lie at the root of this school. As a specific example of its teaching, it presents the first Slovak translation of *Zenki*, one of the texts of the *Shōbō genzō*, an essay that Dōgen delivered in Kyoto in the autumn of 1242 in front of a lay community at the residence of his later patron lord, Hatano Yoshishige. We can assume that the circumstances of Dōgen's lecture influenced the form of *Zenki*, which succeeds in expounding the essence of both Zen and Buddhist teachings in a succinct and apt manner, while at the same time not dwelling on complicated terminology or doctrinal details. *Zenki* deals with the two polarities of life and death, which form the analogy of samsāra, by illustrating them with the help of simple language and examples from everyday life.

Zuzana Kubovčáková sa venuje štúdiu japonských náboženských tradícií, menovite buddhistickému mysleniu, zenovému buddhizmu a prekladom textov japonského stredovekého majstra Dógena. Magisterské štúdium japonských náboženstiev absolvovala na Škole orientálnych a afrických štúdií (School of Oriental and African Studies) pod Londýnskou univerzitou. Doktorskú prácu na Ústave religionistiky v Brne spracovala na tému formovania najstaršieho šintó. Absolvovala niekoľko štúdiijných aj pracovných stáží na Ósackej univerzite zahraničných štúdií, Viedenskej univerzite a Univerzite Nanzan v japonskej Nagoji. Aktuálne pôsobí na Seminári japonských štúdií na Filozofickej fakulte Masarykovej univerzity v Brne.